

Από την Αυτοβιογραφία μου, με τίτλο «Οι παπάρες του Παλιοτάκη», δανείζομαι ένα κεφάλαιο, που καταδεικνύει τις συνθήκες που καθόρισαν την πολιτική σκέψη μου και την πολιτική δράση μου.

Πρόκειται για ένα σύντομο απολογισμό στην κόρη μου, για να καταλάβει όσα «έδεσαν» το χαρακτήρα του πατέρα της.

Είναι, όμως, και μια απόπειρα να ερμηνεύσω – αλλά και να ερμηνεύσει η ίδια και όσα παιδιά είχαν γονείς της ίδιας νοοτροπίας και της ίδιας αγωνιστικής αλλά χαμένης γενιάς – τους λόγους για τους οποίους η ιδεολογία ήταν η προτεραιότητά μας τότε, σ' αυτά τα εξόχως όμορφα και υπέρμετρα παραγμένα χρόνια.

Μπορεί να είναι και μια έκφραση τύψεων συνείδησης, γιατί πλήγωσα – με την απουσία μου – την κόρη μου και πρόσωπα που με αγαπούσαν.

Άλλες ανάγκες, άλλες εποχές.

Δύσκολο, ίσως, να κατανοηθούν σήμερα. Ίσως, δύσκολο και να συγχωρηθούν τα λάθη και η οικογενειακή και συναισθηματική ασυνέπεια.

Όμως, θα το αποπειραθώ ως ελάχιστο χρέος προς τους ανθρώπους της γενιάς μου, κυρίως προς αυτούς που δεν επιβίωσαν για να μιλήσουν – ή για να δουν πού οδήγησε η δράση μας και οι αγώνες μας...

Λίγες παπάρες ως εισαγωγή, προτού αναλάβω τα νέα μου καθήκοντα στην Αθήνα, αγαπημένη μου κορούλα.

Με την άφιξή μου στην Αθήνα, επιστρέφοντας από την Ιταλία και τις σπουδές μου εκεί καθώς και την πολιτική δραστηριότητά μου και ένταξή μου στα Κινήματα Νεολαίας, είχαν κατασταλάξει βαθιά μέσα μου μερικές πολύ καθοριστικές αντιλήψεις και με πλήρη συναίσθηση ήμουν ψυχολογικά προετοιμασμένος για τις νέες εμπειρίες που με περίμεναν και σε αυτό το σκαλοπάτι της ζωής μου. Δύσκολο, πολύ δύσκολο, πρώτα πρώτα για την οικογένειά μου και μετά και για εμένα τον ίδιο.

Οι σκέψεις μου αυτές ήταν το αποκρυστάλλωμα των εμπειριών μου από την ΓερμανοΙταλική φασιστική κατοχή, από την πείνα που ζήσαμε και από το συνεχή φόβο της οικογένειάς μου. Ήταν, βλέπεις, μπλεγμένη μέχρι τα μπούνια στην Αντίσταση: σου θυμίζω τον αδελφό του πατέρα μου, το Λεωνίδα, που βρισκόταν στα στρατόπεδα της Caserta της Ιταλίας, καθώς είχε συλληφθεί από τους πρώτους, γιατί ήταν κομμουνιστής. Δεν ήταν μόνο οι οικογενειακές εμπειρίες που διαμόρφωσαν τη σκέψη και την ψυχή μου, αλλά και η ιστορία του τόπου μας, τα δύσκολα αυτά χρόνια: οι δραματικές καταστάσεις που έζησε ο λαός μας και το αίμα που έχυσε για τη Λευτεριά του, η μεγαλειώδης αντίσταση των Ανταρτών μας. Υπήρξαμε η μόνη χώρα που λευτερώθηκε από τις δικές της αντάρτικες δυνάμεις και όχι από την απόβαση συμμαχικών δυνάμεων, όπως έγινε με όλα τα υπόλοιπα κράτη της κατεχόμενης Ευρώπης, που απελευθερώθηκαν με την είσοδο των Συμμαχικών Δυνάμεων.

Εμπειρίες και σκέψεις βαθιά κατασταλαγμένες μέσα μου, από την απελευθέρωση της Λαμίας και από τη μνημειώδη υποδοχή που επιφύλαξε ο Λαμιώτικος Λαός στον Άρη Βελουχιώτη, και ιδιαιτέρως από την υποδοχή που του επιφύλαξε ο «Σλας Μαχαλάς», δηλαδή η γειτονιά των γύφτων της Λαμίας. Θυμάμαι τον ιστορικό λόγο που εκφώνησε ο Άρης Βελουχιώτης από το κεντρικό μπαλκόνι του ξενοδοχείου ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ, στην πλατεία Ελευθερίας της Λαμίας, και εγώ, τότε δεκάχρονο αγόρι, να βγάζω το μικρό μου κεφαλάκι, ανάμεσα από τη συνοδεία που βρισκόταν στο ίδιο μπαλκόνι μαζί με τον Άρη, για να βλέπω την ανθρωποθάλασσα στην πλατεία Ελευθερίας.

Είχα την τύχη αυτή για δύο λόγους. Ο πρώτος ήταν, γιατί ο νονός μου, Χαράλαμπος Βούλγαρης, ήταν ο επιχειρηματίας του ξενοδοχείου, και ο δεύτερος, γιατί ο μικρότερος αδελφός του πατέρα μου, ο Θείος Λεωνίδας Παληός, μόλις είχε αφιχθεί από την διπλή του εξορία, των Ιταλών και των Άγγλων. Ο Θείος Λεωνίδας απηύθυνε ένα μικρό χαιρετισμό στους συμπατριώτες του Λαμιώτες ως εκπρόσωπος των εξορισθέντων της περιοχής μας από τη φασιστική μπότα. Ο Θείος βίωσε στο πετσί του τόσο τα συρματοπλέγματα της Caserta όσο και τα συρματοπλέγματα των Άγγλων στην Αίγυπτο. Μάλιστα, οι Άγγλοι δεν του επέτρεψαν να πάρει μέρος στην μάχη του Rimihi της Ιταλίας, αν και το ζητούσε εθελοντικά.

Υπήρχαν και υπάρχουν ακόμα έντονες σκέψεις από όλα εκείνα τα θλιβερά γεγονότα, που δε μας επέτρεψαν να χαρούμε την λευτεριά μας. Να τη γνωρίσουμε, να τη ζήσουμε, γιατί οι σύμμαχοί μας, οι Άγγλοι, μόλις αποβιβάστηκαν στον Πειραιά -τα στρατεύματα των Άγγλων- άρχισαν να οδηγούν το λαό μας, μεθοδικά και άρτια οργανωμένα, στον Εμφύλιο Αλληλοσπαραγμό, και η νυχτωμένη ηγεσία μας δεν έπαιρνε χαμπάρι με τίποτα. Διαδοχικά τα σφάλματα. Αρχικά, με την παράδοση των όπλων, ύστερα

με τα γνωστά ματωμένα Δεκεμβριανά της Αθήνας και, τέλος, με τις δολοφονίες των Αριστερών Αγωνιστών, τις εξορίες και τα βασανιστήρια στο κολαστήριο της Μακρονήσου. Και σαν να μην έφτανε αυτό, οι σύμμαχοί μας έριξαν πάνω στους αγωνιστές μας όχι μόνο τα Αγγλικά στρατεύματα, τα υποτιθέμενα συμμαχικά στρατεύματα, αλλά και τις νεοσύστατες δυνάμεις καταστολής, με πρώτη και καλύτερη την Αστυνομία, και ακολουθούσαν οι Χίτες, τα τάγματα ασφαλείας και, τέλος, το νεοσύστατο Ελληνικό Στρατό που -χέρι με χέρι με τους ΆγγλοΑμερικανούς- συνέτριψαν, στο Γράμμο και στο Βίτσι, το Δημοκρατικό Στρατό και ανάγκασαν πάνω από τριακόσιες χιλιάδες τίμιους και άξιους αγωνιστές να φύγουν εκτός Ελλάδος και να καταφύγουν στο Σιδηρούν Παραπέτασμα. Αλλά και πάνω από ένα εκατομμύριο Αριστερούς, Κομμουνιστές, αλλά και τίμιους πολίτες, χωρίς ιδεολογία αλλά με ανθρωπιά μέσα τους, τους βασάνισαν, τους ξευτέλισαν, τους γονάτισαν και τους έχωσαν στο χώμα ζωντανούς.

Παράλληλα με αυτές τις εμπειρίες από τα δραματικά γεγονότα που έζησε ο Λαός μας, εγώ έζησα και τις μικρές μου περιπέτειες, τόσο στην τελευταία μου τάξη, στο Α' Γυμνάσιο Λαμίας, με την αποβολή μου. Ακολούθησε η μεγάλη αδικία εις βάρος μου από την Σ.Τ.Ι.Α της Αεροπορίας μας, η πρώτη εμπειρία μου σε Καπιταλιστή εργοδότη, η στρατιωτική μου θητεία, και ιδιαίτερα στα Λ.Ο.Κ. (Λόχοι Ορεινών Καταδρομών, ένα είδος κομάντος της εποχής μας) και τέλος η παράνομη φυγή μου, από τη Λαμία και την Ελλάδα, στην Ιταλία, για Πανεπιστημιακές σπουδές, με υποτροφία των Ιταλών συντρόφων του PCI (Partito Comunista Italiano).

Και η φοιτητική μου ζωή στην Ιταλία με προίκισε με δυνατές εμπειρίες: με καθόρισε ως προσωπικότητα τόσο η συνδικαλιστική μου δράση στο Ελληνικό Φοιτητικό Κίνημα του Εξωτερικού όσο και η καθαρά πολιτική δραστηριότητά μου ως Νεολαίος της ΕΔΑ (Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά) και με το παράνομο Κ.Κ.Ε (Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος του Εξωτερικού). Οι ανωτέρω εμπειρίες πλούτισαν, φρεσκάρισαν, ανανέωσαν τις σκέψεις μου. Εξίσου αποφασιστικής σημασίας υπήρξε και η στενή επαφή που είχα με το PCI και την Κομμουνιστική Νεολαία της Ιταλίας και ο φιλικός και στενός δεσμός με πολύ αξιόλογα στελέχη του PCI. Σου αναφέρω ενδεικτικά άτομα που γνώρισες και εσύ, τα πρώτα χρόνια της ζωής σου στην Ιταλία: π.χ. Dina Forti, Pietro Ingrao, Candiano Falaschi και τον γραμματέα, τότε, της Κομμουνιστικής Φοιτητικής Νεολαίας, τον Petruccioli.

Όλες αυτές οι εμπειρίες και οι σχέσεις, όλα αυτά τα πρόσωπα αλλά και πολλά άλλα, με έκαναν -αργά αργά αλλά σταθερά- να βλέπω όχι μόνο τα λάθη της ηγεσίας του Κ.Κ.Ε. και της Ε.Δ.Α., αλλά και το χαμηλό επίπεδο των στελεχών και των δύο κομμάτων μας, που τους οδηγούσαν στην αδυναμία και την ανικανότητα να χαράξουν μια μακροπρόθεσμη πολιτική, τόσο για τη διεύρυνση της δημοκρατίας στην Ελλάδα όσο και για το μέλλον αυτής. Τα απανωτά και διαχρονικά λάθη της ηγεσίας μας γκρέμισαν σιγά σιγά μέσα μου όλη την πίστη που έτρεφα για αυτούς, τουλάχιστον μέχρι το 1962. Άρχισα να πιστεύω ότι τα πολιτικά πράγματα στην Ελλάδα έπρεπε να ακολουθήσουν τον Ιταλικό δρόμο. Το δρόμο του Ευρωκομμουνισμού.

Με αυτά τα βιώματα και με αυτές τις σκέψεις, κατεβαίνω στην Αθήνα για να αναλάβω καθήκοντα επαγγελματικού στελέχους των Λαμπράκηδων. Αφήνω Λαμία, γονείς, γυναίκα, συγγενείς και παιδικά βιώματα έχοντας έναν αποκλειστικό στόχο: τον Αγώνα για

την επικράτηση της ιδεολογίας μου, και κατά συνέπεια του κόμματός μου, της Ε.Δ.Α., και κατ' επέκταση και του Κ.Κ.Ε., και εν συνεχεία της Σοβιετικής Ένωσης, που για εμένα, τον καιρό εκείνο, ήταν η ΜΕΚΚΑ της ιδεολογίας μου. Έτσι, αυτή η φλόγα που έκαιγε μέσα μου με προίκισε με την απαιτούμενη θέληση για θυσία όλων των οικογενειακών και κοινωνικών απολαύσεων. Οι Λαμπράκηδες, από την πρώτη ημέρα, έγιναν οι σύντροφοί μου, η οικογένειά μου, το σπίτι μου, τα αδέρφια μου, οι συγγενείς μου και οι φίλοι μου.

Δυστυχώς, όμως, από τις πρώτες ημέρες -και προτού αναλάβω το πόστο στο οποίο με τοποθέτησε η οργάνωση των Λαμπράκηδων, δίπλα στο Μίκη- άρχισα να τα ξαναβλέπω και πάλι όλα νεφελώδη γύρω από την ιδεολογία μου. Ίσως, γιατί -μέχρι εκείνη τη στιγμή- οι περισσότερες εμπειρίες μου ήταν από τα βιβλία και το γραπτό λόγο. Μου έλειπε παντελώς η Ελληνική Συντροφική και Συλλογική εμπειρία.

Πάντως δε δείλιασα. Ρίχτηκα ολόψυχα στον αγώνα, που διεξήγαγε η ηγεσία των Λαμπράκηδων, ως ισότιμο μέλος και έχοντας πλήρη συνείδηση των κινδύνων και των θυσιών που με περίμεναν: στερήσεις, άσχημες περιπέτειες, κινδύνους και δύσκολες στιγμές, ατομικές και οικογενειακές. Όλα αυτά τα γνώριζα πολύ καλά, μα ήμουν αποφασισμένος να τα ζήσω, όπως γνώριζα πολύ καλά και ότι τα περισσότερα από τα νέα μου συντρόφια είχαν περάσει από τις ελληνικές φυλακές, τις εξορίες, τη Μακρόνησο με τους τρομερούς βασανισμούς και εξευτελισμούς της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Τα πιο τυχερά από αυτά τα παλικάρια, ευτυχώς, πήραν θέση στα επώνυμα και ανώνυμα νεκροταφεία των πόλεων και των βουνών. Όλα αυτά τα παλικάρια θυσίασαν τα νιάτα τους, τη ζωή τους, το αίμα τους για το Λαό μας, και κατ' επέκταση και για εμένα τον ίδιο, που την είχα βγάλει καθαρή, όπως λένε, όλον αυτό τον τρομερά δύσκολο καιρό, με λίγα σκαμπίλια από τους μπάτσους της Ασφάλειας της Λαμίας. Αυτά τα παλικάρια πέθαιναν με το χαμόγελο στα χείλη και με ένα γαρύφαλλο στο χέρι, αν φυσικά ήταν τυχεροί να το βρουν. Ένιωθα, λοιπόν, έντονα μέσα μου το τεράστιο χρέος να υπηρετήσω -και εγώ με την σειρά μου- τα όνειρά τους, τους αγώνες τους, τις θυσίες αυτών των παλικαριών για το Λαό μας. Όνειρα γεμάτα ελπίδες για ένα καλύτερο μέλλον για εμάς, για τα παιδιά μας, για τα εγγόνια μας.

Ένα άλλο γεγονός, που έπαιξε σημαντικό ρόλο στη ζωή μου, στα ιδεολογικά μου πιστεύω, ήταν όταν, το 1961, ένας σύντροφος Ιταλός, και συγκεκριμένα ο Carlo De Noja, γραφίστας στο επάγγελμα, μου έδωσε να διαβάσω ένα γράμμα του Palmiro Togliati από την εφημερίδα L'Unità, το επίσημο όργανο του PCI. Ο Togliati, εκείνο τον καιρό, ήταν ο γενικός γραμματέας του PCI και το γράμμα του απευθυνόταν προς το δικό μας γενικό γραμματέα του Κ.Κ.Ε., το Νίκο Ζαχαριάδη. Αν θυμάμαι καλά, το είχε γράψει στο τέλος του 1946. Μα εκείνο που θυμάμαι έντονα, ακόμα και μέχρι σήμερα, το 2009, είναι τα εξής. Τον συμβούλευε να μη διαλέξει τον εύκολο δρόμο, το δρόμο των όπλων, αλλά τον δύσκολο, το δρόμο των δημοκρατικών διαδικασιών. «Το αίμα που θα χυθεί, σύντροφε Νίκο, θα χρειαστούν πάνω από δύο γενιές για να ξεπλυθεί», του επεσήμαινε. Τότε που το διάβασα, δεν κατάλαβα και πολλά πράγματα. Τώρα που τα έζησα, ακόμη και μέχρι σήμερα, το 2009, βλέπω καθαρά, ξάστερα, το πόσο προφητικά ήταν τα λόγια του και το πόσο πληρώσαμε αυτό το ολέθριο λάθος, να πάρουμε ξανά τα όπλα και να οδηγηθούμε, τυφλωμένοι από την αδικία που γινόταν εις βάρος μας, στον καταραμένο αιματοβαμμένο Εμφύλιο. Να γιατί η φράση, που πολύ κουβεντιάζεται τα τελευταία χρόνια, έχει τεράστια σημασία. Η φράση

που λέει: Η ΒΙΑ ΓΕΝΝΑ ΒΙΑ. Από τότε είναι που άρχισα, δειλά δειλά, να νιώθω ή και να αντιλαμβάνομαι το χαμηλό επίπεδο της ηγεσίας μας, που δεν μπόρεσαν να καταλάβουν ότι, σε ένα κρίσιμο και αποφασιστικό πόλεμο, χρειάζεται να θυσιάσει το *minimum* για να σωθεί το *maximum*. Να θυσιάσουν μερικές εκατοντάδες επώνυμα στελέχη για να σωθεί ο Λαός μας. Ο αθώος Λαός. Ο «Χοντρός Λαός», που έλεγε και ο Βάρναλης. Δυστυχώς, όμως, εν ονόματι του Διεθνισμού, εκείνο τον καιρό, βάζαμε σε δεύτερη μοίρα την πατρίδα μας, το λαό μας, και σε πρώτη θέση τη Σοβιετική Ένωση. Και αυτό το πληρώσαμε ακριβά, πολύ ακριβά, και δυστυχώς το πληρώνουμε ακόμα και σήμερα, μετά από 60 χρόνια. Πληρώνουμε ακριβά τις Πράσινες, τις Γαλάζιες και τις Κόκκινες ηγεσίες μας. Άνθρωποι χαμηλού επιπέδου και περιορισμένων δυνατοτήτων, άνθρωποι χωρίς πολιτική διορατικότητα, χωρίς ματιά στο μέλλον και τις συνέπειές του, ανίκανοι να κυβερνήσουν ένα λαό. Καλοπερασάκηδες και Μαμμωνάδες ή Μαμμωνάδες και Καλοπερασάκηδες. Αλλά, δυστυχώς, και ο Λαός μας έχει και αυτός τεράστια ευθύνη, που ακολούθησε και ακολουθεί τέτοιες ηγεσίες. Και ο Λαός μας, αν και μεγαλούργησε με τους αγώνες του, τόσο το 1821 όσο και στην αντίσταση κατά του φασισμού, στα 1940-1945, έμεινε αμόρφωτος και δε διδάχτηκε σχεδόν τίποτα από την ιστορία και τους δικούς του αγώνες. Δεν απέκτησε πολιτική διορατικότητα, δεν έμαθε να χαράζει το μέλλον βουτώντας στα διδάγματα και τις εμπειρίες -καλές ή κακές- του παρελθόντος. Ζούσε μόνο με το παρόν του και το Εγώ του. Τον εγωισμό του και τη φιλοχρηματία του. Με το ΘΑ τους και με την πνευματική τους τεμπελιά, που ξοδεύεται άσκοπα στα καφενεία ή σ' όποιους καινούριους χώρους έχουν σήμερα αντικαταστήσει τα παλιά καφενεία. Η σημερινή «Αγορά» δε διδάσκει, όπως συνέβαινε στην αρχαιότητα, αλλά αναλώνει και καταναλώνει προϊόντα και συνειδήσεις. Οι άνθρωποι φθείρονται και η ανθρωπιά φθίνει. Υπερασπίσαμε με πάθος την ατομικότητά μας και απωλέσαμε τη συνείδηση τη συλλογική. Ξεχάσαμε ότι ο άνθρωπος γίνεται άνθρωπος μόνο μέσα από τη συλλογική πράξη και τη συλλογική ευθύνη. Δεν πορεύεται μόνος του, όπως έλεγε και ο παππούς μας, ο Αριστοτέλης. Μοναχική πορεία μπορεί να διανύσει μόνο ένας θεός ή ένα ζώο. Θεοί δεν μπορούμε να γίνουμε. Ζώα ίσως να τα καταφέρουμε, μια και έχουμε αρκετά κοινά στοιχεία...

Γυρίζω και πάλι στην καταγραφή των στοιχείων που επηρέασαν τη ζωή και τη δράση μου και αφήνω τις φιλοσοφικές παρεκβάσεις.

Για να είμαι πιο αντικειμενικός, τουλάχιστον με τον εαυτό μου, πιστεύω ότι και εγώ, αν βρισκόμουν στη δίνη του Εμφυλίου Πολέμου, θα έκανα, ίσως, τα ίδια φοβερά λάθη. Η ιεραρχία μέσα μου, τουλάχιστον μέχρι το 1961, ήταν το τρίπτυχο: ΣΤΑΛΙΝ - Κ.Κ.Ε. - Ε.Δ.Α. Και κάθε εμφύλιος πόλεμος, όσο ο χαρακτήρας του ανθρώπου δεν αλλάζει, οδηγεί στην ίδια καταστροφή, στα ίδια ολέθρια λάθη. Ο άνθρωπος τυφλώνεται από το μίσος και την εμπάθεια, και το πάθος για κυριαρχία επισκιάζει όλα τα άλλα ένστικτα και συναισθήματα. Και τα πάθη φουντώνουν περισσότερο, όταν ο «εχθρός» είναι ο δικός σου άνθρωπος, από τον οποίο νιώθεις ότι κινδυνεύεις άμεσα.

Ένα άλλο σημαντικό σοκ, τρομερό για την τρυφερή καρδιά μου, υπέστην στην Ιταλία, και συγκεκριμένα, όταν πάτησα το πόδι μου στη Ρώμη και βρισκόμουν σε άμεση και καθημερινή επαφή με το ΡCΙ. Έβλεπα στα σπίτια των Ιταλών Κομμουνιστών, Σοσιαλιστών, όλων των Παρτιζάνων, ανεξαρτήτως ιδεολογίας και κομματικής ένταξης, να έχουν τα όπλα τους κρεμασμένα στους τοίχους, σε περίοπτη θέση, και να νιώθουν υπέρμετρη

περηφάνια για τα όπλα αυτά, που τα κράτησαν και πολέμησαν τους ΙταλοΓερμανούς Φασίστες. Και εμείς, οι ανόητοι, τα παραδώσαμε αμαχητί στους νέους κατακτητές μας, τους Άγγλους. Μόνο ο Άρης Βελουχιώτης δεν τα κατέθεσε, και όλες οι τότε και οι μετέπειτα κομμουνιστικές ηγεσίες τον σπίλωσαν, τον έσπρωξαν στην «αυτοκτονία» και, τέλος, επί δεκαετίες, τον κρατούσαν στην αφάνεια, στο σκότος. Μα ο Λαός μας τον δικαίωσε και η ιδιαίτερη πατρίδα μου, η Λαμία, τον έχει καβαλάρη στην πλατεία Λαού και τον σέβεται και τον δοξάζει, όπως και τον Αθανάσιο Διάκο. Είμαστε μια ηρωική γωνιά της Ελλάδας: Θερμοπύλες - Διάκος - Άρης.

Ακόμα ένα σημαντικό γεγονός που έζησα στην Ιταλία, μεταξύ των φοιτητών, προξένησε φοβερή εντύπωση σ' εμένα, που προερχόμουν από την Ελλάδα με όλες τις αδυναμίες και τα τραύματά της: όταν μέσα στη φοιτητική κοινότητα ωρίμαζε η σκέψη, ότι έπρεπε να παλέψουν και να διεκδικήσουν ορισμένα καθαρώς φοιτητικά αιτήματα, αγωνιζόνταν και τα διεκδικούσαν όλοι οι φοιτητές ενωμένοι, και οι Κομμουνιστές και οι Σοσιαλιστές και οι ΧριστιανοΔημοκράτες -ακόμη και ορισμένοι φοιτητές, μεταλλαγμένοι φασίστες, υπολείμματα καμουφλαρισμένα του Μουσολίνι- έδιναν τον αγώνα όλοι τους μαζί, ενωμένοι σαν μια γροθιά. Ενώ εμείς, στην Ελλάδα, φοιτητές και μη, δε μιλιόμασταν, δερνόμασταν, βριζόμασταν, κ.τ.λ. Τόσο περήφανος ένιωθα για την κατάκτηση αυτή των Ιταλών φοιτητών, και ειδικότερα από τους συμφοιτητές μου συντρόφους, που με αντιμετώπιζαν σαν έναν γνήσιο Έλληνα και όχι σαν μεταλλαγμένο ξενόγλωσσο με στάση στείρα μιμητική. Διέκριναν καθαρά πάνω μου τη Ρουμελιώτικη ντομπροσύνη μου. Δε φράγκαψα.

Δυστυχώς, όμως, η ζωή μου, μέχρι σήμερα που σου γράφω αυτές τις γραμμές, ήταν μια συνεχής διάψευση. Διάψευση όλων των ονείρων μου και όλων των πιστεύω, για τα οποία εγώ διαδοχικά αγωνιζόμουν: Κατοχή, Αντίσταση, Εμφύλιος, Μετεμφυλιακή περίοδος, Αγώνες για το 15%, Αγώνες για το 114, για την Κύπρο, για τις Δημοκρατικές μας ελευθερίες, για τους Λαμπράκηδες, για το Κ.Κ.Ε Εσωτερικού, για το Κίνημα Ειρήνης και Πολιτισμού, για τα Κινήματα Ειρήνης μέσα από την Α.Κ.Ε. (Αδέσμευτη Κίνηση Ειρήνης), της οποίας είχα την τιμή, για πάνω από πέντε χρόνια, να είμαι ο Γενικός Γραμματέας, με Πρόεδρο τον Χριστόφορο Αργυρόπουλο, το φίλο μου, συμμαθητή και συμπατριώτη μου. Δεν είχα μόνο τους τίτλους, υπήρξα και ο κύριος οργανωτής των αξέχαστων Μαραθώνιων πορειών. Μα και στην καθαρώς προσωπική μου ζωή, τις ίδιες διαψεύσεις είχα στην οικογένειά μου: από γονείς, γυναίκα, συγγενείς, ακόμα και από τη μοναχοκόρη μου.

Πάντως, δε μετανιώνω για ό,τι αγωνίστηκα με τόσο πάθος πάνω από πενήντα χρόνια. Δε μετανιώνω που δεν ξεπούλησα ποτέ τις ιδέες μου, λανθασμένες ή μη, κι ας έκανα πάρα πολλά λάθη. Όσο ζούμε, έχουμε περιθώρια για λάθη. Από αυτά μαθαίνουμε και ίσως διορθωθούμε. Όταν πεθάνουμε, είμαστε πια αλάθητοι, αλλά και χωρίς περιθώρια να γυρίσουμε να διορθώσουμε ό,τι δεν πήγε καλά.

Αυτή η επιστολή μου - ΠΟΤΑΜΟΣ, αγαπητή μου κορούλα, είναι το τελευταίο μου κληροδότημα προς εσένα. Επίσης, σε πληροφορώ, έστω και με σημαντική καθυστέρηση, ότι δεν εμπιστεύομαι πλέον τους πολιτικούς μας, όλων των πολιτικών αποχρώσεων. Τώρα, έγιναν όλοι τους ηθοποιοί, ισορροπιστές, μαμωνάδες και χρυσοί ολυμπιονίκες στο ψέμα. Ευτυχώς, όμως, που υπάρχουν ακόμα και εξαιρέσεις. Ευτυχώς που υπάρχουν και οι

ποιητές μας. Σε αυτούς πιστεύω σήμερα. Από τον Σεφέρη και Ελύτη μέχρι το Βάρναλη και το Ρίτσο. Πάντως, θέλω να σου διευκρινίσω, ότι στην ΠΟΛΙΤΙΚΗ πιστεύω ακόμα, ακόμα ελπίζω και ας έχουν μείνει μόνοι, κατάμονοι, οι ποιητές μας να αντιστέκονται στην εκδικητική μανία τόσο των Αμερικανών όσο και των Ευρωπαίων γενικά, για το Αρχαίο Αθάνατο Πνεύμα μας. Ακόμα και οι χιλιοκακοποιημένη λέξη ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ είναι Ελληνική.

Με όλα αυτά τα βιώματα που προανέφερα, έφτασα στα γραφεία της Ε.Δ.Α. και της Δ.Κ.Ν. «Γρηγόρης Λαμπράκης», αναλαμβάνοντας τα νέα μου καθήκοντα. Κυριαρχούσε απόλυτα μέσα μου το όνειρο της αλλαγής. Το όνειρο του αγώνα για ένα καλύτερο αύριο. Το όνειρο του Λενινισμού.

Η υπερηφάνεια που ένιωσα για το ότι έγινα επαγγελματικό στέλεχος ήταν πολύ μεγάλη. Με αυτά τα συναισθήματα άρχισαν να κυλούν τα πρώτα πολιτικά νιάτα μου στην Ελλάδα, σαν μικρά ρυάκια με γάργαρο νερό. Μετά, σαν μικρά ποταμάκια που συνεχώς φούσκωναν, με νερό όχι πλέον καθαρό, που σήμερα, δυστυχώς, έγιναν φουρτουνιασμένοι ποταμοί. Τσουνάμια. Η προσωπική μου ανηφόρα. Η ζωή μου ήταν όλο κύκλους που συνεχώς μεγάλωναν. Αυτή τη στιγμή ζω τον τελευταίο κύκλο της ζωής μου, που το βασικότερο πρόβλημά του είναι να βρω και να ξεκαθαρίσω μέσα μου τι ζωή θα παραδώσω. Όπως θα είδες, άνηκα -και ανήκω ακόμη και τώρα- στον κύκλο «των χαμένων ποιητών», που πάντα έδινα και που ποτέ δεν έπαιρνα τίποτα. Αν και φυσικά αυτό το γνωρίζεις πολύ καλά.

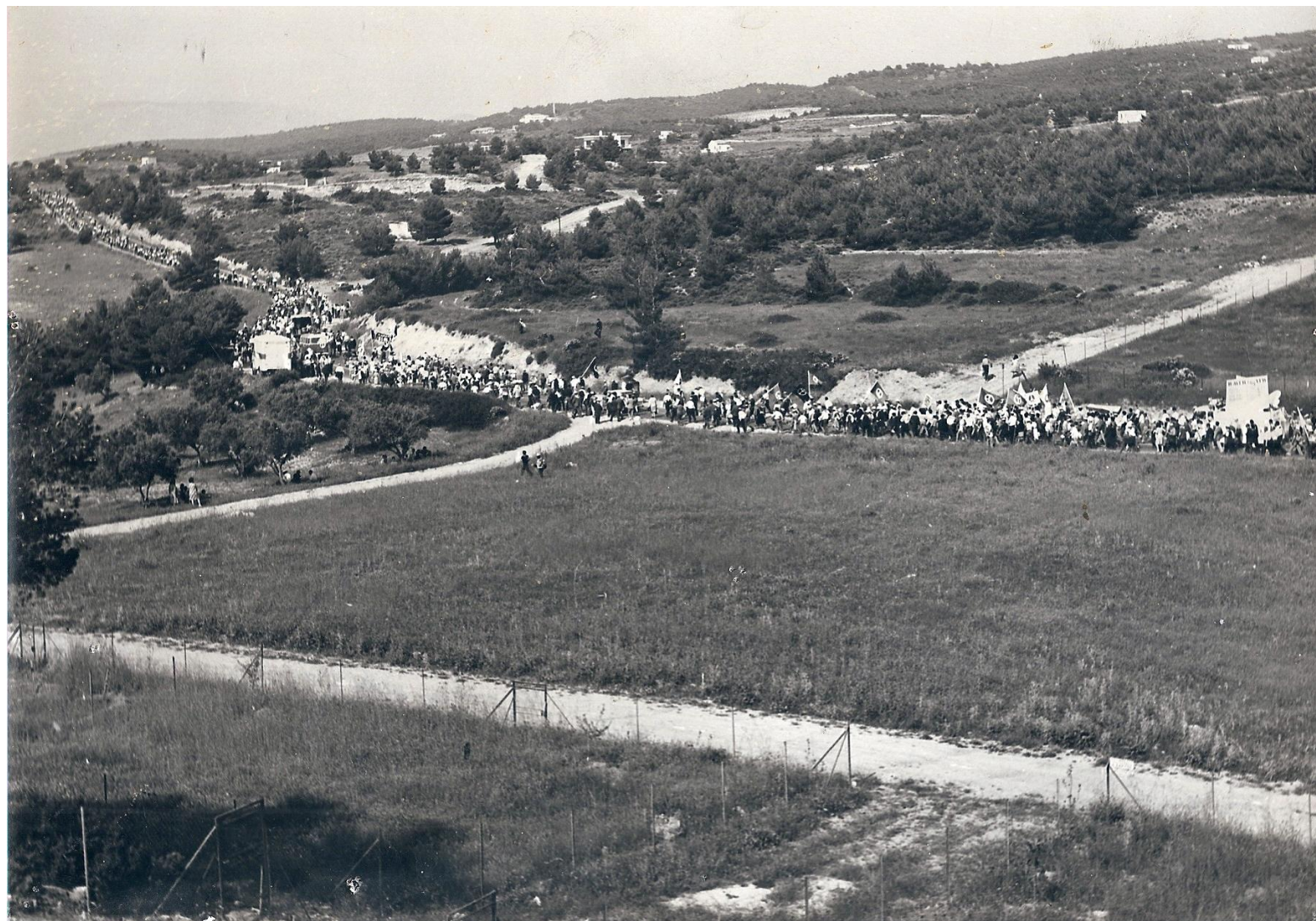
Ο Λαμπράκης στην πρώτη Μαραθώνια πορεία, το 1963. υπό το άγρυπνο μάτι των αστυνομικών, ξεδιπλώνοντας το πανό, κατέβηκε μόνος από τον τύμβο του Μαραθώνα. Όσοι αποπειράθηκαν να συμμετάσχουν συλλαμβάνονταν επί τόπου. Περίπου 1500 άτομα, διαδηλωτές που το προσπαθήσαμε, μας συνέλαβαν εκείνη την ημέρα. Ο βουλευτής Λαμπράκης, αγωνιστής όπως σ' όλη του τη ζωή, συνέχισε μόνος μέχρι το 28^ο χιλιόμετρο, όπου συνελήφθη και αυτός από τα όργανα της τάξης, που δεν είχαν πάψει να παρακολουθούν από κοντά το μοναχικό αγώνα του. Οι εντολές ήταν σαφείς και εκτελέστηκαν επακριβώς, παρά το ότι -πιστεύω- κάποιοι αστυνομικοί θα ένιωθαν έναν κρυφό και βαθύ θαυμασμό για τη δύναμη του ανθρώπου.

Λαμπράκης 1963, ο μοναχικός μαραθωνοδρόμος. Διακρίνεται η «συνοδεία» του, που άγρυπνα τον παρακολουθεί, μέχρι να λάβει την εντολή της σύλληψής του.

*Β' Μαραθώνια πορεία, το 1964. Στην τελική ευθεία των διαδηλωτών -
μαραθωνοδρόμων, καθώς έχουμε πλημμυρίσει τη λεωφόρο Αλεξάνδρας, λίγο πριν το
πεδίο του Άρεως, όπου γίνονταν οι κεντρικές ομιλίες και θα αποχωρούσαν οι
μαραθωνοδρόμοι, κατάκοποι αλλά γεμάτοι χαρά, ικανοποίηση και αγωνιστικότητα,
ανανεώνοντας το ραντεβού για την επόμενη χρονιά.*

*Από τη Μαραθώνια πορεία, διασχίζοντας τα τότε Μεσόγεια. Ήταν τότε εξοχή ακόμη.
Σήμερα αποτελούν προέκταση της πρωτεύουσας. Έχουν μετακινηθεί προς τα εκεί
πολλοί από τους «έχοντες και κατέχοντες».*

Η συμμετοχή στις Μαραθώνιες πορείες ήταν πανελλαδική. Εδώ, μία από τις αντιπροσωπείες, αυτή της Κέρκυρας, με μπροστάρη την κοπέλα με παραδοσιακή φορεσιά.

Ο Γιάννης Ρίτσος σε μία από τις παρουσιάσεις του ΕΠΙΤΑΦΙΟΥ, νομίζω στο θέατρο «ΠΑΛΛΑΣ». Πολλές παρόμοιες εκδηλώσεις περιλαμβάνονταν στις δραστηριότητες των Λαμπράκηδων.

Έμεινα, για 40 χρόνια, σε όλη μου την πολιτική ζωή, στην αφάνεια, με μοναδικό όνειρο να εκτελώ γρήγορα και σωστά τους διαδοχικούς πολιτικούς στόχους μου.

Έτσι, η Αθήνα με βρήκε με πολλά όνειρα, με πάρα πολλά όνειρα. Μα, δυστυχώς, έμειναν όνειρα. Και εγώ χρειάστηκα πολλές δεκαετίες για να τα δω ξεκάθαρα. Λεύτερα. Ρεαλιστικά. Αυτό το πέτυχα στις Βρυξέλλες, στην περίοδο 1986-2000. Εκεί είδα καθαρά ότι οι τρεις παθογενείς μανίες του ανθρώπου συνυπάρχουν σε όλες τις ιδεολογίες, σε όλους τους «-σμούς», σε όλα τα κόμματα : ΙΣΧΥΣ - ΔΟΞΑ - ΧΡΗΜΑ. Τώρα, τρέμω στην ιδέα μη χαθούν τελείως οι ιδεολογίες και από τους τελευταίους σκεπτόμενους ανθρώπους και γίνουμε όλοι μας ΚΑΛΟΠΕΡΑΣΑΚΗΔΕΣ. Αργά θα καταλάβουμε, αλλά σίγουρα θα το νιώσουμε στο πετσί μας, ότι η καλοπέραση, ως μόνος στόχος ζωής, είναι πιο επικίνδυνος και από τον πόλεμο. Σε σκοτώνει και δε ματώνεις. Απλώς πεθαίνεις ως άνθρωπος και ως πολιτισμός. Από έναν πόλεμο υπάρχει γυρισμός. Η βλάβη είναι ανατάξιμη. Η αδράνεια και η αδιαφορία είναι παθογένειες, που δεν ξέρω αν υπάρχει φάρμακο για να τις γιατρέψει...

Ευτυχώς, εγώ θα πεθάνω νωρίς, όπως λέει και ο φίλος μου και σύντροφός μου Χρόνης Μίσιος, σε ένα από τα βιβλία του.

Έτσι, λοιπόν, βρίσκομαι στην Αθήνα, για υπηρετήσω τους ανθρώπους, το λαό μας και όχι το άτομο. Όταν μου ανακοίνωσαν, μετά από λίγες ημέρες, τη νέα μου θέση και τα νέα μου καθήκοντα, ένα μεγάλο ερωτηματικό άρχισε να με βασανίζει και, δυστυχώς, διαχρονικά με βασανίζει και μέχρι σήμερα, αν και προσπάθησα επανειλημμένως -από πολλούς επώνυμους και μη συντρόφους μου- να πάρω μια απάντηση στο ερώτημά μου. Όλοι τους μου έδιναν την ίδια απάντηση. Ένα ξερό «δεν ξέρω, δε γνωρίζω».

Το αγωνιώδες ερώτημα και η απορία μου ήταν, γιατί διάλεξαν εμένα για δεξί χέρι του Μίκη, για ιδιαίτερο γραμματέα του, εμένα που, για πρώτη φορά, κατέβαινα στην Αθήνα. Ποιο κόμμα; Η Ε.Δ.Α.; Το Κ.Κ.Ε.; Η ηγεσία της Νεολαίας της Ε.Δ.Α. της οποίας ήμουν μέλος; Η νεολαία, όμως, εκείνο τον καιρό δεν ήταν ούτε αυτόνομη ούτε ανεξάρτητη. Χρησιμοποιώντας το σύγχρονο λεξιλόγιο, μπορώ να πω ότι, τον πρώτο καιρό, ένιωθα σαν Εσωτερικός Πολιτικός Μετανάστης. Ποιος ενέκρινε πως το ό,τι έμπαινε και ό,τι έβγαινε από το γραφείο του Μίκη, βουλευτή της Ε.Δ.Α. και ταυτόχρονα προέδρου της Νεολαίας Λαμπράκη, και ό,τι έμπαινε και ό,τι έβγαινε από το Κεντρικό Συμβούλιο της Νεολαίας Λαμπράκη -φυσικά με τις ανάλογες εξαιρέσεις- θα περνούσαν από εμένα;

Σήμερα, πολλές φορές, πιστεύω ότι, από την πολιτική και φοιτητική συνδικαλιστική δραστηριότητά μου στην Ιταλία, και τα δύο κόμματα -Ε.Δ.Α. και Κ.Κ.Ε.- αναγνώρισαν την αρετή μου. Την αρετή της επικοινωνίας που είχα. Φυσικά, αυτή συνοδευόταν και από αρκετές πολιτικές περγαμηνές στους φοιτητικούς αγώνες, που έδινα μαζί με τους Έλληνες φοιτητές του εξωτερικού και με τους Ιταλούς. Εξάλλου, υπήρξα πολύ καλός στην κινητοποίηση της κοινής γνώμης της Ιταλίας, όχι μόνο για συμπαράσταση με στόχο την αποφυλάκιση του Μανώλη Γλέζου και των υπολοίπων 16000 φυλακισμένων που σάπιζαν στα διάφορα μπουντρούμια των φυλακών πάνω από δεκαέξι χρόνια, αλλά και για την αποκατάσταση της Δημοκρατίας στην Ελλάδα.

Ο Μίκης με έβλεπε, και τον έβλεπα και εγώ, για πρώτη φορά. Όσα ήξερα για το Μίκη τα ήξερα από τον τύπο, και αυτός για εμένα είχε διαβάσει, νομίζω, το 1962, ένα

άρθρο που είχα γράψει στο φοιτητικό περιοδικό των Ελλήνων φοιτητών της Ρώμης σχετικά με το λαϊκό τραγούδι.

Η εμπιστοσύνη που μου έδειξε, από την πρώτη στιγμή, ο Μίκης, τόσο στην πολιτική του όσο και στην προσωπική του ζωή, και η συντροφικότητά του με κέρδισαν 100%. Έγινα αυτομάτως ένας προσωπολάτρης του Μίκη, και εξακολουθώ ακόμα, στα βαθιά μου γεράματα, αν και τις τελευταίες δεκαετίες βλέπoμαστε σπανίως. Μια φορά συναντηθήκαμε, τα τελευταία χρόνια, σε μια εκδήλωση που οργάνωσα στη Λαμία, το 1997, στην παρουσίαση του βιβλίου «Ο πολιτικός Θεοδωράκης», του ιστορικού Πετρίδη. Μια τελευταία συνάντηση είχαμε το 2008, όταν του παρέδωσα ένα μέρος του αρχείου του - προσωπικού, πολιτικού και καλλιτεχνικού- που είχα κρύψει και φυγαδεύσει από τα γραφεία μας λίγες ημέρες προτού ξεσπάσει η δικτατορία των Συνταγματαρχών.

Ο Μίκης, αυτός ο ποταμός, από τις πρώτες στιγμές της γνωριμίας μας και της συνεργασίας μας, χάραξε τη μέχρι σήμερα πολιτική μου πορεία. Μετά, με λαμπάδιασε το μεγάλο του χάρισμα. Το χάρισμα να βλέπει τις εξελίξεις των πολιτικών γεγονότων της πατρίδας μας τουλάχιστον δέκα χρόνια νωρίτερα. Έτσι, άρχισα και εγώ να ζω το παρόν, όσο πιο έντονα μπορούσα, μα και να σχεδιάζω και να οργανώνω ταυτόχρονα το μέλλον μου όσο πιο μακροπρόθεσμα μπορούσα. Πάντα προσπαθούσα να καταλάβω, γιατί γίνεται ό,τι γίνεται και τι αλλαγές θα φέρει στο λαό μας, στο μέλλον.

Τα νέα μου καθήκοντα στην Αθήνα, στους Λαμπράκηδες, τα παραθέτω παρακάτω. Τα διατυπώνω με τους ακριβείς τίτλους, που έκαναν τα μυαλά μου να πάρουν αέρα, ενώ στην ουσία τους ήταν αυτό που, πολύ σωστά, οι Ιταλοί το διατυπώνουν με την εξής φράση «IL RAGGAZO TUTTO FARE», που στα Ελληνικά μεταφράζεται «Το παιδί για όλες τις δουλειές». Στην πραγματικότητα έγινα «Ο Λαμπράκης για όλες τις δουλειές».

Τα βασικά μου καθήκοντα ήταν τα εξής:

α) Ιδιαίτερος γραμματέας του Μίκη, βουλευτή της Ε.Δ.Α., και διευθυντής του Πολιτικού του Γραφείου.

β) Ταυτόχρονα, ήμουν και ο Γραμματέας αλλά και Διευθυντής του Μίκη, με τη δεύτερη ιδιότητά του, ως Προέδρου της Δημοκρατικής Νεολαίας Λαμπράκη.

γ) Τέλος, ήμουν υπεύθυνος των γραφείων του 15μελούς Προεδρείου των Λαμπράκηδων και των γραφείων του 45μελούς Κεντρικού Συμβουλίου των Λαμπράκηδων. Ταυτόχρονα, ήμουν υπεύθυνος προσωπικού και της τεχνικής Γραμματείας ολόκληρου του μηχανισμού των Λαμπράκηδων. Και, σαν συμπλήρωμα,

Ο Μίκης Θεοδωράκης, πρόεδρος των Λαμπράκηδων, σε μια από τις επαφές του με τον κόσμο, που πολύ τον αγάπησε. Διακρίνω στο βλέμμα του την αγάπη για τους ανθρώπους και τη ζωή, αυτό το βλέμμα που με κέρδισε, αυτή η στάση ζωής που υπήρξε για μένα οδηγός που προσπάθησα να ακολουθήσω...

υπεύθυνος και των γραφείων της εφημερίδας μας, «Η Γενιά μας», του επίσημου οργάνου των Λαμπράκηδων.

Εκτός όλων των ανωτέρω έπρεπε να βρίσκομαι, όσο το δυνατόν περισσότερο, στο πλευρό του Μίκη. Ο φόβος μεγάλος για τη ζωή του. Οι κίνδυνοι συνεχείς και απρόοπτοι. Μα, πολύ σύντομα, οργάνωσα μυστική ομάδα περιφρούρησης του Μίκη. Εμφανίζονταν ως φίλοι του και προσωπολάτρες του Μίκη. Ήταν ένα σύστημα περιφρούρησης, που μου το είχε διδάξει ο Pietro Ingrao, στην Ιταλία. Οι φίλοι, οι Λαμπράκηδες αυτοί, ψωμωμένα παιδιά, πρόθυμοι να τρώνε αυτοί το ξύλο από τους μπάτσους, έκαναν ένα κύκλο προστασίας γύρω από το Μίκη, πολύ δύσκολο να τον διασπάσουν οι μπάτσοι. Έτσι έγινε στον Πειραιά, στα Θεοφάνεια, όπου, μόλις έληξε η τελετή, οι αστυνομικοί είχαν εντολή να τσακίσουν τους Λαμπράκηδες, και ιδιαιτέρως τον Πρόεδρό τους. Μα απέτυχαν. Το σύστημα περιφρούρησης λειτούργησε τέλεια, αν και έφαγε αρκετές ξυλίες και ο Μίκης. Ο Μίκης ήταν κάθετα αντίθετος σε κάθε ιδέα περιφρούρησής του. Νομίζω ότι αυτή την απόφασή μου δεν τη γνωρίζει ακόμα και σήμερα. Μόνο ο Αντρέας Λεντάκης το ήξερε και ο Μπάμπης Θεοδωρίδης, Γραμματέας των Λαμπράκηδων της Αθήνας, που μας προμήθευε τους μπρατσωμένους Λαμπράκηδες. Στην επαρχία, τα πράγματα για το Μίκη ήταν πολύ πιο δύσκολα. Αντιμετώπιζε πέτρες, ντομάτες και ό,τι άλλο πετούσαν οι παρακρατικές οργανώσεις.

Έπρεπε, επίσης, να του θυμίζω τα καθημερινά του ραντεβού, με πολιτικούς, με καλλιτέχνες, με τραγουδιστές, με ποιητές επώνυμους και προπάντων εκκολαπτόμενους, με αλαζονική νοοτροπία. Καθημερινά έφταναν στο γραφείο δυο, τρεις, πέντε και βάλε, φέρνοντας στίχους, και με μεγάλη φορτικότητα ζητούσαν να τους επιδώσουν προσωπικά στο Μίκη. Εγώ τα κατάφερνα και να προστατεύω το Μίκη και αυτοί να φεύγουν ευχαριστημένοι. Ίσως οφειλόταν στην επικοινωνιακή αρετή μου, που και αυτή -σιγά σιγά μα σταθερά- έπαιρνε τη σημερινή της μορφή: στηριζόταν, δηλαδή, αποκλειστικά στα διαδοχικά επικοινωνιακά ψέματα.

Αυτή τη στιγμή, κορούλα μου, θυμήθηκα κάτι, που μοιάζει με ανέκδοτο. Όπως γνωρίζεις, ο μπαρμπα-Φώτης, ο παππούς σου, εκείνο τον καιρό, δούλευε σαν οδηγός στο κεντρικό ασανσέρ της πολυκατοικίας, όπου στεγάζονταν τα γραφεία μας. Μια θέση, μέσα στα πλαίσια των μέτρων ασφαλείας που παίρναμε για τα γραφεία μας. Καιροί άσχημοι και πονηροί. Εκείνο τον καιρό, αν θυμάμαι καλά, το 1965, κάποια κυρία, αρκετά συμπαθητική, όπως την περιέγραφε ο μπαρμπα-Φώτης, πήγαινε σχεδόν καθημερινά και τον συναντούσε παρακαλώντας τον να με στείλει στο σπίτι της. Ο μπαρμπα-Φώτης, στην αρχή, πίστευε ότι επρόκειτο για κάτι το πονηρό, από τα συνηθισμένα του γιου του. Την πίεσε, λοιπόν, κι αυτός με τη σειρά του και έμαθε ότι με θέλει για να της πάρω την «πίεση» (εννοούσε την ποίηση η γυναίκα, αλλά η προφορά και η ακοή του παππού ήταν προσαρμοσμένη στα λαμιώτικα...). Έτσι ο μπαρμπα-Φώτης, μια μέρα, με παρακάλεσε φορτικά να περάσω από το σπίτι της, γιατί «αυτή η τρελή πιστεύει ότι είσαι γιατρός, παρότι της είπα πολλές φορές ότι δεν είσαι. Πήγαινε, γιατί μου έχει γίνει κολλιτσιδα...».

Τέλος, ανάμεσα σε όλα τα ανωτέρω καθήκοντά μου, ανέλαβα και ένα μεγάλο κομμάτι της οργανωτικής και της οικονομικής ευθύνης των μεγαλειωδών συναυλιών του Μίκη, την περίοδο 1965 - 21/4/1967. Στάδια, Λυκαβηττός, επαρχιακές περιοδείες κτλ. Αυτά τα καθήκοντα τα πήρα μόνος μου, με «κοπτάτσα», όπως λέμε εμείς οι κομμουνιστές, γιατί από την πρώτη στιγμή ένιωσα βαθιά μέσα μου ότι αυτές οι συναυλίες ήταν το οξυγόνο που χρειαζόμουν, για να αντλώ δυνάμεις, για να τα βγάζω πέρα στα καθημερινά μου καθήκοντα. Επίσης, ήμουν και οικονομικός υπεύθυνος όλων των εξόδων των γραφείων, του μηχανισμού κλπ, και πολλών εσόδων, όπως π.χ. βουλευτική αποζημίωση του Μίκη, δικαιώματα από δίσκους και μουσική σε διάφορα φιλμ. Ο Μίκης, εκείνη την εποχή, όλα τα έσοδα τα έδινε στην Ε.Δ.Α. και στη Δημοκρατική Νεολαία Λαμπράκη. Κυκλοφορούσε με πενταροδεκάρες.

Με λίγα λόγια, όχι 3 τα καθήκοντα αλλά 13 σε ΕΝΑ. Όλα τα γραφεία, στα οποία αναφέρθηκα, βρίσκονταν στον 5^ο όροφο μιας τεράστιας πολυκατοικίας, με πάνω από 200 γραφεία, που άρχιζε από την πλατεία Ομονοίας, γωνία με την Πειραιώς, στη δεξιά πλευρά του δρόμου, με κατεύθυνση προς τον Πειραιά, και έφτανε μέχρι τη Σωκράτους, απέναντι από την έδρα της «Καθημερινής» της κυρίας Βλάχου. Μάλιστα, υπήρχε και μία στοά που, μπαίνοντας από την Πειραιώς, έβγαινες στη Σωκράτους. Στον 1^ο όροφο ήταν τα γραφεία της οργάνωσης των Λαμπράκηδων της Αθήνας και στον 5^ο όροφο εμείς. Δηλαδή, τα γραφεία του Μίκη ως βουλευτή και Προέδρου των Λαμπράκηδων, τα γραφεία του Κεντρικού Συμβουλίου, του Προεδρείου του Κεντρικού Συμβουλίου, τα γραφεία της εφημερίδας μας «Η Γενιά μας», καθώς και τα γραφεία ορισμένων στελεχών, όπως του Γραμματέα των Λαμπράκηδων Τάκη Μπενά, του Οργανωτικού Γραφείου με επικεφαλής τον Χρόνη Μίσσιο, το Πολιτιστικό με τον Αντρέα Λεντάκη κλπ. Όπως βλέπεις, όλα μαζί. Δηλαδή, πλήρης συγκεντρωτισμός, όχι μόνο στην ιδεολογία αλλά και στους χώρους, και «ο νοών νοείτω».

Τώρα, πώς τα κατάφερα, επί τριάντισι χρόνια, να τα βγάζω πέρα, ώστε -μέχρι τις 21/4/1967- να μη με έχουν απαλλάξει έστω και από κάποιο από τα παραπάνω καθήκοντά μου, κανείς δεν το ξέρει, ούτε εγώ που τα ανέλαβα ούτε αυτοί που μου τα ανέθεσαν. Εκείνο, όμως, που γνωρίζω πολύ καλά είναι ότι μέσα στο χώρο αυτό ξημεροβραδιαζόμουν. Παρουσιαζόμουν από τις 7.30-8.00 το πρωί και αποχωρούσα μετά τα μεσάνυχτα, συνήθως 24.00 με 1.00. Πολλές φορές κοιμόμουν και μέσα στα γραφεία, για διάφορους λόγους: για τη φύλαξη των γραφείων -μέρες πονηρές και επικίνδυνες-, για να απαντώ σε νυχτερινά τηλέφωνα ειδικών περιπτώσεων, αλλά ακόμα και για ροζ περιπέτειές μου. Παρόλα αυτά, και μια και ζούμε στον αιώνα της θεοποίησης του χρήματος, θέλω να σε πληροφορήσω, αγαπητή μου κορούλα, ότι οι μισθολογικές μου απολαβές ήταν χαμηλότερες, μέχρι, πολλές φορές, και ανύπαρκτες, μια και γνώριζαν όλοι οι σύντροφοί μου ότι ήμουν οικότροφος της γυναίκας μου. Π.χ., όταν ξέσπασε η δικτατορία, ήμουν απλήρωτος από το Φλεβάρη του 1967.

Οι γονείς μου αντιδρούσαν αρκετά χαλαρά. Μάλιστα, ο πατέρας μου έδειχνε να είναι και πολύ ευχαριστημένος με τη νέα του δουλειά, σαν οδηγός του ασανσέρ,

*Λαϊκή συναυλία στο Λυκαβηττό, το 1966.
Πλήθος κόσμου συνέρρεε στις συναυλίες αυτές, γέμιζαν όχι μόνο οι χώροι με τα
καθίσματα αλλά και τα βράχια και οι χώροι της ορχήστρας.*

Από τις πολλές πρόβες που γίνονταν στο στούντιο Columbia. Πειθαρχημένη και αφοσιωμένη η ορχήστρα παρακολουθεί το Μίκη, που, όπως πάντα, είναι απόλυτα δοσμένος στη διεύθυνση και εκτέλεση των έργων του, σιγοτραγουδώντας και ο ίδιος και ψιθυρίζοντας τη μελωδία, η οποία συγκλόνιζε όλο του το σώμα, το μυαλό και την ψυχή.

Από τις επισκέψεις του Μίκη στις οργανώσεις της επαρχίας. Σφιχτά δίπλα του οι νεολαίοι, που τον περιέβαλαν με αγάπη και τον προστάτευαν συγχρόνως. Ήτανε, βλέπεις, πάντα ο «ψηλός» και το κεφάλι του, με το πυκνό μαλλί, προεξείχε πάνω από το πλήθος δίνοντας στόχο για εχθρούς και φίλους, για όποιον τον αναζητούσε. Μαζί του και ο Χριστοφιλόπουλος, οργανωτικός γραμματέας των Λαμπράκηδων.

Από την ανατίναξη μιας λέσχης μας, στην επαρχία. Λαμπράκισσες μαζεύουν τα βιβλία και προσπαθούν να ξαναστήσουν, όπως-όπως, τη βιβλιοθήκη. Μαζεύουν τα συντρίμμια, αλλά το χαμόγελο δε λείπει από το πρόσωπο. Η αισιοδοξία ήταν κυρίαρχη και το φρόνημα ατσαλωνόταν περισσότερο μετά από τέτοιες εκδηλώσεις μίσους και εμπάθειας.

Άλλη μια από τις επισκέψεις του Μίκη στις οργανώσεις της επαρχίας. Πареυρίσκονταν και γυναίκες και παιδιά. Ο λαός είχε σιγά-σιγά αναθαρρήσει. Όλο και περισσότεροι όρθωναν το ανάστημά τους και εκδήλωναν τα αισθήματα και τα φρονήματά τους.

Μέχρι που η Δικτατορία ξανάκοψε τα φτερά τους...

Και πάλι περιοδεία του Μίκη στην επαρχία, όπου οι νεολαίοι είναι «κάποιας ηλικίας».

Ο φόβος και η παρουσία της Αστυνομίας εμπόδιζαν την αυθόρμητη παρουσία των νέων ανθρώπων. Οι άνθρωποι μεγαλύτερης ηλικίας είχαν συνηθίσει στις διώξεις και στις απειλές.

Δε συνέβαινε το ίδιο και με τους νεώτερους στην ηλικία, οι οποίοι τότε δοκιμάζονταν στις δυσκολίες και στους αγώνες, ήξεραν όμως τους κινδύνους από τις διηγήσεις των γονιών και των δασκάλων, που συνήθως παίζουν ανασταλτικό ρόλο στην έκφραση της αγωνιστικότητας.

Λαμπράκηδες της Γερμανίας.

Η απήχηση του Κινήματος δε σταματούσε στα Ελλαδικά όρια. Είχε αγγίξει τις ψυχές των Ελλήνων και των νεολαίων σε όλο τον κόσμο.

Διψούσαν οι νέοι για οράματα, ιδανικά και αγώνες.

Αποζητούσαν να πάρουν την ιστορία στα χέρια τους και οραματίζονταν να αλλάξουν τον κόσμο.

Δεν είναι τυχαίο ότι, λίγα χρόνια αργότερα, όταν εμείς στενάζαμε στη Δικτατορία, στη Γαλλία αλλά και σ' όλη την Ευρώπη και την Αμερική ξέσπασε ένα δυναμικό και διεκδικητικό κίνημα νεολαίας, που οδήγησε σε επαναστατικές αλλαγές, τις οποίες αναγκάστηκε να ενσωματώσει και να αναγνωρίσει η τότε άρχουσα τάξη.

Λαμπράκηδες από τις λαϊκές συνοικίες του Πειραιά, ο οποίος έδινε πάντα ένα δυναμικό παρόν σ' όλες τις εκδηλώσεις και διαδηλώσεις. Ο δυναμισμός αυτών των νεολαίων και η επαναστατικότητα τους φαίνεται και από την παρουσία των γυναικών, οι οποίες δε δίσταζαν να είναι στην πρώτη γραμμή.

Ο Πειραιάς, βλέπεις, αποτελούνταν από ανθρώπους του μεροκάματου, που δεν είχαν και πολλά να χάσουν, αντίθετα πάσχιζαν να κερδίσουν το όνειρο ζωής που τους στερούσαν οι αστοί.

Υπήρχαν, όμως, και πολλοί πρόσφυγες και τα παιδιά τους, που ένιωθαν ακόμη οι απόκληροι της κοινωνίας και που δεν είχαν πάψει να αγωνίζονται για καλύτερες και ανθρώπινες συνθήκες ζωής στις παραγκουπόλεις που είχαν επιφυλάξει γι' αυτούς, χρόνια ολόκληρα, οι ελληνικές κυβερνήσεις.

Τα παιδιά τον πλησιάζουν αυθόρμητα και ο Μίκης τα περιέβαλλε με αγάπη. Τα μάτια του πιτσιρίκου, αριστερά, μοιάζουν να κοιτούν με ελπίδα τον ουρανό... Όμως κοιτούν τον «ψηλό», που εκφραστικά κάτι τους λέει και αυτά με προσοχή ακούν και βλέπουν.

Η παιδική ηλικία είναι αγνή. Δε γνωρίζει σκοπιμότητες και τακτικές. Και αυτό φαίνεται στα μάτια και το σώμα τους.

Δε θα μπορούσα να πω το ίδιο για τις προθέσεις των ενηλίκων.

γιατί -εκτός από έναν αξιοπρεπή μισθό- έβγαζε και πολλά έκτακτα κέρδη. Βλέπεις, ο πατέρας μου, από μικρός, πίστευε υπερβολικά στην αξία του χρήματος, και ίσως γι' αυτό στάθηκε 2 φορές άτυχος και τα έχασε όλα. Η γυναίκα μου, αντιθέτως, περνούσε ένα δράμα. Εκτός από τις οικονομικές της δυσκολίες, με ένα μισθό απλής τηλεφωνήτριας και με σπίτι στο ενοίκιο, δεν τα έβγαζε εύκολα πέρα: ζούσε και σε ένα διαρκή έντονο φόβο, να μη χάσει τη δουλειά της λόγω του άντρα της και εξαιτίας του πολιτικού κλίματος που κυριαρχούσε την εποχή εκείνη. Το φόβο της αυτό τον πλήρωσε ακριβά, πολύ ακριβά. Αναγκάστηκε να στρατευθεί στην υπηρεσία παρακολούθησης τηλεφώνων του Ο.Τ.Ε. / Κ.Υ.Π. (Κρατική Υπηρεσία Πληροφοριών). Εν συνεχεία, αργότερα, τον πλήρωσα και εγώ πολύ ακριβότερα.

Με σένα, κορούλα μου, τα πράγματα ήταν πολύ καλύτερα. Γεννήθηκες την 1^η Απριλίου του 1965, την ημέρα που έκλεινε το 1^ο Συνέδριο των Λαμπράκηδων. Από τις πρώτες μέρες της γέννησής σου σε ανέλαβε η γιαγιά, η μητέρα μου, που τα βρόντηξε όλα στη Λαμία και ήρθε κοντά σου. Έμεινε κοντά σου μέχρι το 1973/1974. Αντίθετα, ο πατέρας μου αρνήθηκε να έρθει και αυτός άμεσα στην Αθήνα, περισσότερο από πείσμα, γιατί γεννήθηκες κορίτσι. Πίστευε ακράδαντα ότι θα γεννηθείς αγόρι, γιατί -όπως ισχυριζόταν- όλα τα σημάδια έδειχναν ότι θα είναι αγόρι. Έτσι, όλη η παλιοπαρέα του τον δούλευε αγρίως. Μετά από τρεις-τέσσερις μήνες, τον φέραμε με ένα εκβιαστικό τέχνασμα, μια και στη Λαμία, μόνος του, περνούσε πολύ δύσκολες μέρες. Εγώ, πάντως, μια και σε έβλεπα στο σπίτι σπανίως ξύπνια, σε έβλεπα σχεδόν καθημερινώς στα γραφεία. Οι Λαμπράκισσες με τις μαύρες κάλτσες, που ξεμουάλιζαν τα παιδιά των στρατιωτικών, είχαν αναλάβει αποκλειστικά τη φροντίδα σου: σε έπαιρναν από το σπίτι τις πρωινές ώρες, που εργαζόταν η μητέρα σου, αλλά ταυτόχρονα ελάφρυναν λιγάκι και τις δουλειές της μητέρας μου, όσον αφορά το φαγητό αλλά και το καθημερινό πλούσιμο στα ρουχαλάκια σου. Και σε έφερναν στο γραφείο, σε πήγαιναν στο Γεδέο του Άρεως, σε τάζαν, κλπ. Έτσι, εγώ και σε έβλεπα και μίλαγα και έπαιζα λίγο μαζί σου. Είχες γίνει η μασκώτ των γραφείων, όπως το ίδιο έγινες και στη Γυάρο, όταν εγώ κυκλοφορούσα με ένα τεράστιο σομπρέρο, που έγραφε πάνω του το σύνθημα "Vana, ritornero". Με πόση αγάπη και νοσταλγία θυμάμαι, ακόμα και σήμερα, μια Λαμπράκισσα, φοιτήτρια της Φιλοσοφικής, και μια άλλη Λαμπράκισσα, από τα λαϊκά προάστια του Πειραιά, που αργότερα έγινε μια αξιόλογη επώνυμη λαϊκή τραγουδίστρια. Το πόσο σε λάτρευαν και σε φρόντιζαν δεν περιγράφεται. Δυστυχώς, εσύ, κορούλα μου, δεν έδειξες κανένα ενδιαφέρον για τα πρόσωπα αυτά, που σε βοήθησαν στα πρώτα σου βήματα, 1966-1967.

Με το ξέσπασμα της δικτατορίας και μετά από την «αποστολή» μου στη Γυάρο για «παραθέριση και ξεκούραση», άρχισα σιγά-σιγά να λυτρώνομαι από το οργανωτικό μου χάος και από τα καθημερινά πολιτικά και μη προβλήματά μου: από τις μεγαλειώδεις και πρωτόγνωρες κινητοποιήσεις των Λαμπράκηδων, για περισσότερες από 70 μέρες, από τους πολλούς ξυλοδαρμούς, τα δακρυγόνα και τη δολοφονία του Σωτήρη Πέτρουλα. Αυτά ήταν τα περίφημα Ιουλιανά. Εκτός αυτών, όμως, είχαμε και τις πρώτες εξορίες Λαμπράκηδων, πριν τη Δικτατορία. Του Αντρέα

Ο Σωτήρης Πέτρουλας

Από την κηδεία του Σωτήρη Πέτρουλα.

Άλλος ένας άδικος αλλά ηρωικός θάνατος, άλλη μια κηδεία που κινητοποίησε πλήθος νεολαίων.

Η θλίψη αλλά και η οργή είναι ζωγραφισμένες στα πρόσωπα όσων ακολουθούν το φέρετρο. Δε μοιάζει με κηδεία, πιο πολύ είναι μια δυναμική διαδήλωση, ένα οργισμένο ποτάμι...

*Σωτήρη Πέτρουλα, σε πήρε ο Λαμπράκης, σε πήρε η λευτεριά.
Μάρτυρες ήρωες οδηγούνε, τα γαλάζια μάτια του μας καλούνε.
Σωτήρη Πέτρουλα, αηδόνι και λιοντάρι, βουνό και ξαστεριά.
Σωτήρη Πέτρουλα, οδήγα το λαό σου, οδήγα μας μπροστά.*

Λεντάκη και του Τάκη Γεωργίου. Οι μπάτσοι έχουν μακροχρόνια πείρα, από το 1945 μέχρι σήμερα, δυστυχώς. Η τεχνική τους βελτιώνεται συνεχώς, αλλά η ουσία και η συμπεριφορά των δυνάμεων καταστολής είναι ίδια σε όλο τον κόσμο. Με το ξέσπασμα της δικτατορίας, μπορεί να απαλλάχτηκα από τα καθημερινά μου προβλήματα, αλλά βρέθηκα από την 6^η πρωινή της 21^{ης} Απριλίου 1967, ημέρα Παρασκευή, στην παρανομία. Τα πράγματα όχι μόνο ζόρικα, αλλά έπαιζες και με την ίδια τη ζωή σου, αν κρατούσες στάση αντίθετη από την άποψη των συνταγματαρχών. Η παρανομία μου, ευτυχώς, ήταν λίγων ημερών. Στις 5/5/1967, με συνέλαβαν. Αυτές οι 14 μέρες έφεραν τα πάνω κάτω μέσα μου. Πρώτ' απ' όλα, γνώρισα το φόβο. Περισσότερο, το φόβο των τρίτων μα και τον δικό μου, άγνωστο σε μένα μέχρι εκείνη τη στιγμή. Τον γνώριζα μόνο θεωρητικά, από βιβλία. Γνώρισα το γκρέμισμα της ανθρωπιάς και της εμπιστοσύνης, ακόμα κι από τους πιο στενούς συντρόφους, την οικογένεια (πατέρα, γυναίκα, θεία, θείους), φίλους καλούς και γνωστούς. Να είσαι πάντα κοντά στους ανθρώπους, να ζεις μέχρι εκείνη τη στιγμή για τους απλούς ανθρώπους, και ξαφνικά χάθηκαν όλα διά μαγείας. Μόνος φρόντιζες πλέον το τομάρι σου.

Είχα πολλές απογοητεύσεις, κορούλα μου, από εκεί που δεν το περίμενα ποτέ. Και πολλή ανθρωπιά, χρηματική και ηθική συμπαράσταση, από ανθρώπους που επίσης δεν το περίμενα, από ανθρώπους που τους συναντούσα τυχαία, όταν γύριζα στους δρόμους για να βρω επαφές. Όπως, π.χ., τον Κώστα το Λιάσκα και το Γιάννη Σουλαδάκη, που συναντηθήκαμε τυχαία στην οδό Σκουφά και μου έδωσαν, χωρίς να το ζητήσω, τα κλειδιά του γραφείου τους, που βρισκόταν στην Πατριάρχου Ιωακείμ, λέγοντάς μου ότι μπορώ να μείνω εκεί για τουλάχιστον 30 μέρες. Αλλά και η Ευδοξία Θεάκου, που τη συνάντησα τυχαία στην πλατεία Κολωνακίου, μου έδωσε περίπου 10.000 δραχμές, για μένα και για άλλους συντρόφους, αφού με ρώτησε σε τι κατάσταση βρισκόμουν από λεφτά. Στην παρανομία έμεινα για 14 μέρες, και συγκεκριμένα μέχρι τις 5/5/1967, οπότε και με συνέλαβαν. Με πήγαν στο ΚΖ' Αστυνομικό Τμήμα του Γκύζη. Εκεί με «περιποιήθηκαν», από τις 5 το πρωί, οι μπάτσοι και εν συνεχεία, γύρω στις 9, με παρέδωσαν στους λοκατζήδες, που είχαν καταλάβει αυτό το αστυνομικό τμήμα από τις 21 Απριλίου, γιατί δεν το εμπιστεύονταν. Ο ξυλοδαρμός βάρβαρος και με εμφανές το μίσος, ιδιαίτερα από τους λοκατζήδες. Το βράδυ της ίδιας μέρας, γύρω στις 8, με μετέφεραν στα κεντρικά της Μπουμπουλίνας. Εκεί, «απόλαυσα» λίγη φάλαγγα, λίγα χαστούκια, ιδιαιτέρως από τον Καραπαναγιώτη, και, στις 9 Μαΐου, πλήρως «προπονημένο», με ξεμπάρκαραν για «ξεκούραση και παραθέριση» στη Γυάρο.

Στη Γυάρο, είχα όσο χρόνο ήθελα δικό μου, για να ξεκουραστώ, για να αποκατασταθώ από τον ξυλοδαρμό και για να σκεφτώ μακροπρόθεσμα, όπως είχα διδαχτεί από το ίνδαλμά μου, το Μίκη. Σκέφτηκα, σκέφτηκα, σκέφτηκα επί μήνες, και Αποφάσισα. Ποτέ σκλάβος, ποτέ πια, ούτε των συνταγματαρχών -πρώτα απ' όλα- ούτε του κόμματος, ως επαγγελματικό στέλεχος, ούτε της γυναίκας μου, ως οικότροφός της. Θα χάραζα καινούρια πορεία, όπως λέει και το τραγούδι, στη ζωή μου. Τα εφόδιά μου, για την πραγμάτωση αυτού του στόχου, πολλά, ενώ οι εμπειρίες μου, μέχρι εκείνη τη στιγμή, με γέμιζαν με θάρρος και αισιοδοξία να αντιμετωπίσω τις καλές και τις άσχημες μέρες που θα έρχονταν, μελλοντικά, στη ζωή μου. Αποφάσισα να βγω από το κομματικό κλουβί μου. Να ριχτώ στην πάλη για την πραγματική ζωή, ανάμεσα στο «χοντρό λαό», με αποφάσεις ρεαλιστικές, και για το παρόν και για το μέλλον. Τέρμα με το όνειρο και τα

οράματά μου. Η Ιταλία μου έμαθε πολλά. Εκείνα τα 5 χρόνια ήταν τα πιο παραγωγικά της ζωής μου. Πανεπιστημιακές σπουδές, κομματικές σπουδές, μα και σπουδές στο πεζοδρόμιο. Συνδικαλιστική δράση, πολιτικές και κομματικές δραστηριότητες. Κατείχα άριστα τα οργανωτικά και τη συλλογή πληροφοριών. Στα οικονομικά, πολύ καλός, χάρη στους Μαρξ και Ένγκελς. Από αυτούς έμαθα πώς βγαίνει το χρήμα και πώς αυξάνεται στην καπιταλιστική κοινωνία. Εκείνο που δεν έμαθα ποτέ, δυστυχώς μέχρι και σήμερα, ήταν να μην επιτρέπω σε τρίτους να με εκμεταλλεύονται, αν και το είδα να γίνεται κατά κόρον, από την πρώτη στιγμή, σε βάρος του Μίκη. Ένιωσα να με εκμεταλλεύονται: η γυναίκα μου, οι γονείς, οι φίλοι και οι φίλες, το Κόμμα, και εννοώ τα στελέχη. Τα χρηματικά ποσά που πήγαν στο Κόμμα και στην Αυγή, τα 40 χρόνια της κομματικής δραστηριότητάς μου, μόνο εγώ τα ξέρω. Τώρα, μάλιστα, ξεφυλλίζοντας τις «διαχρονικές» μου ατζέντες και βλέποντας το τι γινόταν, τραβάω τα μαλλιά μου, αυτά τα λίγα που έχω, και βλαστημάω την ώρα και τη στιγμή που σημειώνα τα πάντα.

Στη Γυάρο, μετά από αρκετό χρόνο, αλλά με επεξεργασμένη και σταθερή θέση, αποφάσισα να υπογράψω δήλωση και να φύγω. Με μια δήλωση, που να μην αποκηρύσσω ούτε την ιδεολογία μου ούτε το κόμμα μου. Απώτερος στόχος μου, να ριχτώ στην αντιστασιακή δράση, ώστε, αν συλληφθώ, να φυλακιστώ, και έτσι να μην επιστρέψω στην αδράνεια και τον αναχωρητισμό της εξορίας. Για μένα, όταν υπάρχουν παραθυράκια για λευτεριά, έχω χρέος να τα χρησιμοποιώ. Την οριστική αυτή απόφασή μου την πήρα μετά από πολλές διεξοδικές συζητήσεις με το νέο καθοδηγητή, που απέκτησα στη Γυάρο, το Λεωνίδα Κύρκο, τον επόμενο μετά το Μίκη. Θέλω να πιστεύω ότι ο Λεωνίδας, ίσως, πίστεψε ό,τι του έλεγα. Για το χαρακτήρα μου, για τα νέα μου πιστεύω, για τις νέες μορφές πάλης. Και πιστεύω ότι η ζωή μου με δικαίωσε. Τίμησα και τιμώ τη φιλία και τη στάση του Λεωνίδα πάνω στο θέμα αυτό (δήλωση). Κατάφερα να βγω με μία απλή δήλωση, που ακριβώς έλεγε: «αν με ελευθερώσουν, θα είμαι νομοταγής στο μέλλον ως και πρότερον». Γι' αυτό το «ως και πρότερον» καθυστέρησαν την αποφυλάκισή μου πάνω από εξάμηνο, προσπαθώντας να μου την αλλάξουν. Αποφυλακίστηκα, όμως, χάρη στη βοήθεια του Κοντόπουλου και της Αλέκας, που είχε κινήσει «θεούς και δαίμονες», όπως συνηθίζεται να λένε, ίσως γιατί αισθανόταν, εκτός από την αγάπη της για μένα, και φοβερές τύψεις που με πρόδωσε και με συνέλαβαν οι δικτάτορες. Βγήκα, λοιπόν, ή καλύτερα λευτερώθηκα, με την απέραντη πίστη ότι με κανένα τρόπο δε θα πούλαγα την ιδεολογία μου και τα πιστεύω μου. Μόλις τακτοποίησα τα οικονομικά μου, και ευτυχώς αυτό έγινε πολύ σύντομα, ρίχτηκα στην αντιστασιακή δράση. Και αυτό μπορούν να το βεβαιώσουν οι πολλές και διαχρονικές φιλίες με επώνυμα και μη στελέχη της Ελλάδας και της Ιταλίας.

Πρώτος στόχος ήταν η οικονομική ανεξαρτησία μου, μετά από αρκετές απογοητεύσεις από γνωστούς και φίλους. Κανείς δεν αποφάσιζε να με πάρει στη δουλειά του. Ευτυχώς, πριν κλείσουν δύο μήνες, χάρη στη βοήθεια της Ιταλίας, και συγκεκριμένα της Dina Forti και του Pietro Ingrassia, έγινα στέλεχος της πολυεθνικής ιταλικής εταιρείας Indesit, στη θυγατρική της στην Ελλάδα, Indesit Hellas. Σε δυο τρία χρόνια, έγινα ο ουσιαστικός διευθυντής της Indesit Hellas, αν και τυπικά διατηρήθηκε και ο παλιός Διευθυντής, ένας Μασόνος, ο Simeone Loretto, και ο αρχιλογιστής, ο Βλαδίμηρος Βάλλας, μέγας αρχιχουντικός. Το σκεπτικό των Ιταλών -μα περισσότερο το δικό μου- ήταν να μην

πειραχτούν τα δυο ανώτερα στελέχη, να μη μάθει κανείς για τη δικαστική αυτή απόφαση των μετόχων, ούτε να γίνει εμφανής ο υποσκελισμός τους. Τους έπεισα, όπως πραγματικά πίστευα, ότι κινδύνευα να ξανασυλληφθώ τόσο από δραστηριότητες δικές τους -από αντίδραση- όσο και από δικές μου. Έτσι, μπήκε σε εφαρμογή το σχέδιο να ελαττώνω διαδοχικά τις οικονομικές τους ατασθαλίες αλλά και να έχω άριστη συνεργασία μαζί τους. Έκανα παραχωρήσεις σ' αυτούς, έκαναν κι αυτοί σ' εμένα. Κατάφερα να στελεχωσω την εταιρεία με πρωτοκλασάτα στελέχη των Λαμπράκηδων: Μαλικιώση Θεόδωρο, Θεοδωρίδη Μπάμπη, Κοκλάνη Θόδωρο, Μίσσιο Χρόνη, Κορακάκη Αθανάσιο, και με άλλα δευτεροκλασάτα στελέχη. Τους προσλάμβανα, μόλις έβγαιναν από τη φυλακή. Διακινδύνευα πολλά, αλλά είχα την προφορική τους έγκριση και συμφωνία ότι, αν δυσκόλευαν τα πράγματα και τους ζητούσα την παραίτησή τους, δε θα έφερναν αντίρρηση, αλλά θα διευκόλυναν και εμένα και τη δράση που ανέπτυσσα με κάλυψη την εταιρεία.

Αυτή η στάση και η απόφασή μου με έφερε σε πολύ δύσκολη θέση, μετά τη μεταπολίτευση. Κάποιο από τα προσληφθέντα πρωτοκλασάτα στελέχη, που έλεγχε πλήρως το προσωπικό της εταιρείας -ως γραμματέας του Σωματείου του προσωπικού-, μου άρχισε πόλεμο και, με συκοφαντίες, προσπαθούσε να προκαλέσει την απόλυσή μου. Σ' ένα κρίσιμο διάλογο μεταξύ μας, στον οποίο παρευρισκόταν και ο τυπικός Διευθυντής, ο Loretти, τον ρώτησα αν θα υπέβαλε την παραίτησή του, σε περίπτωση που του το ζητούσα. Μου έδωσε θετική απάντηση, οπότε και εγώ του ζήτησα να παραιτηθεί. Δεν είχε καταλάβει πόσο είχα αλλάξει, από τον καιρό που τον είχα καθοδηγητή μου στους Λαμπράκηδες. Παραιτήθηκε και έφυγε με ένα αυτοκίνητο και με σκανδαλωδώς υψηλή αποζημίωση, με την οποία κατάφερε να γίνει εκ των υστέρων έμπορος.

Παρέμεινα στην Indesit μέχρι την ημέρα που έκλεισε, το 1983. Αυτή η δουλειά με έκανε οικονομικά ανεξάρτητο και σ' αυτά τα λεφτά στηρίζομαι μέχρι και σήμερα. Η απόδοσή μου φαίνεται ότι εκτιμήθηκε από τους Γερμανούς, οι οποίοι -μέσα σε δυο/τρεις μήνες από το κλείσιμο της Indesit- με προσέλαβαν στη ΑΕΓ, μετά από τρίμηνη εκπαίδευση στη Νυρεμβέργη. Με μια γενναία - ή, για άλλους, παράτολμη - απόφαση, μετά από 15 χρόνια δουλειάς -τόσο στην Indesit όσο και στην ΑΕΓ- παραιτήθηκα από τη δεύτερη αυτή εταιρεία και έφυγα μαζί με το Λεωνίδα Κύρκο για Βρυξέλλες, ως βοηθός του, όταν έγινε Ευρωβουλευτής. Το μικρόβιο της κομματικής δραστηριότητας επανήλθε δριμύτερο, σε μια εποχή μάλιστα που ήμουν πια οικονομικά ανεξάρτητος. Παρέμεινα, λοιπόν, για αρκετά χρόνια στην Ευρωβουλή, οπότε άνοιξαν ορθάνοιχτα τα μισοανοιγμένα -μέχρι το 1986- μάτια μου. Από λεφτά, δυστυχώς, μηδέν. Ολόκληρη την αποζημίωσή μου ως βοηθού τη χορηγούσα στο Κόμμα. Έτσι, όσο καιρό ήμουν βοηθός του Κύρκου -και αργότερα του Φιλίνη- φέρναμε στο Κόμμα πάνω από 50.000.000 δραχμές το χρόνο. Όταν ανέλαβε ευρωβουλευτής ο Παπαγιαννάκης, τα έσοδα του Κόμματος από το χώρο αυτό σχεδόν μηδενίστηκαν...

Αρκετά με τις παπάρες και το πώς εγώ βίωσα το κίνημα. Νιώθω, όμως, πως ίσως δε γίνει κατανοητή η στάση και ο ενθουσιασμός μου, αν δεν καταθέσω τους λόγους που οδήγησαν στη δημιουργία των Λαμπράκηδων, τόσο τους κοινωνικοπολιτικούς όσο και τους συναισθηματικούς, μετά τη δολοφονία του Λαμπράκη.

Το εγχείρημα δύσκολο και μεγάλο. Άλλωστε έχουν γραφτεί αρκετά για τους Λαμπράκηδες. Σίγουρα -και δεν είναι ένας υπερφίαλος εγωισμός που μου το υπαγορεύει αυτό- οι γνώσεις, οι εμπειρίες και η δράση μου από το Κίνημα θα μπορούσαν να προσφέρουν πολλά στην κατανόηση της εποχής. Νιώθω, όμως, πως δεν έχω ούτε το κουράγιο ούτε το χρόνο ούτε τις δυνάμεις για να κάνω έναν απολογισμό με ιστορική αξία. Θα περιοριστώ να παραθέσω πέντε ομιλίες που είχα αναλάβει να εκφωνήσω σε διαφορετικές χρονικές στιγμές. Καταγράφονται σ' αυτές οι βασικές αιτίες που οδήγησαν στη δημιουργία του Κινήματος, οι στόχοι που επιδιώχτηκε να επιτευχθούν, η δράση. Ξέρω ότι δεν είναι αρκετά. Δεν είμαι, όμως, ιστορικός. Είμαι ένας απλός αγωνιστής και είμαι ο πατέρας σου. Τον πατέρα σου ήθελα να σου σκιαγραφήσω, μέσα από την εποχή στην οποία έζησε και έδρασε. Περισσότερα για την ιστορία της εποχής, αν ποτέ θελήσεις, μπορείς να αναζητήσεις στα ιστορικά βιβλία, αν ποτέ γραφούν και αν είναι αντικειμενικά.